

บทความวิจัย

หลักนิติธรรมกับการบริหารงานภาครัฐในยุคดิจิทัล

วัชรารณ เลือสมิง^{1*} กิตติชัย หะมทานนท์² รังสรรค์ คงทอง³ ภาวินี อร่ามเรือง⁴

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น^{1,2,3}

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น⁴,

อีเมล: watcharaporn1613@gmail.com^{1*}, k.hemthanon@hotmail.com²,

Rungsan.k@umt.ac.th³, Pawinee.a@umt.ac.th⁴

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลกระทบของการบริหารงานภาครัฐในยุคดิจิทัลต่อหลักนิติธรรมและ 2) เสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ดำเนินการผ่านระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร ประกอบด้วย กฎหมาย บทความวิชาการ เอกสารเชิงนโยบาย โดยการทบทวนวรรณกรรมและการคัดกรองเอกสารตามเกณฑ์ที่ตีพิมพ์ในช่วงปี พ.ศ. 2559-2568 วิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเนื้อหาพร้อมกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารงานภาครัฐส่งผลกระทบต่อหลักนิติธรรมทั้งในมิติเชิงบวกและเชิงลบ ในเชิงบวกพบว่า การใช้ระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ช่วยเพิ่มความโปร่งใส ลดขั้นตอนการทุจริตและสนับสนุนการตรวจสอบได้ อย่างไรก็ตาม ในเชิงลบพบว่าเทคโนโลยีเหล่านี้ก่อให้เกิดความท้าทายหลายประการ ได้แก่ การใช้ปัญญาประดิษฐ์ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่ออคติและความไม่โปร่งใสของระบบ การใช้ข้อมูลขนาดใหญ่เสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลและการให้บริการผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในการเข้าถึงบริการของรัฐ จากการอภิปรายผลชี้ให้เห็นว่า การบริหารภาครัฐจะดำรงหลักนิติธรรมไว้ได้เมื่อมีการเทคโนโลยีมาบูรณาการร่วมกับกฎหมาย ดังนั้น ภาครัฐจึงควรเร่งพัฒนากฎหมายและกลไกกำกับดูแล ออกแบบระบบที่ยึดการปกป้องสิทธิส่วนบุคคลตั้งแต่ต้น ตลอดจนส่งเสริมทักษะทางดิจิทัลเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

คำสำคัญ: หลักนิติธรรม, การบริหารภาครัฐ, รัฐบาลดิจิทัล, ความโปร่งใส

Received: 7 May, 2026, Revised: 31 May,, 2026, Accepted: 23 , 2026

* Corresponding author

THE RULE OF LAW IN DIGITAL PUBLIC ADMINISTRATION

Watcharaporn Suasaming^{1}, Kitchaya Hemthanon², Rungsan Kongthong³, Pawinee Aramruang⁴*

Faculty of Law, Eastern University of Management and Technology^{1,2,3}*

Faculty of Political Science, Eastern University of Management and Technology⁴

Email: watcharaporn1613@gmail.com^{1}, k.hemthanon@hotmail.com²,*

Rungsan.k@umt.ac.th³, Pawinee.a@umt.ac.th⁴

Abstract

This research aims to: 1) examine the impacts of digital-era public administration on the rule of law, and 2) propose guidelines for developing public administration in alignment with the rule of law. Utilizing a qualitative approach, this study employs a documentary research methodology to analyze legal frameworks, academic articles, and policy documents. Data were gathered through a comprehensive literature review and document screening based on specified criteria, focusing on literature published between 2016 and 2025. Content analysis was subsequently conducted in conjunction with relevant concepts and theories.

The findings reveal that the integration of digital technology into public administration yields both positive and negative impacts on the rule of law. On the positive side, the implementation of e-government systems enhances transparency, minimizes opportunities for corruption, and strengthens accountability. Conversely, these technologies introduce several negative challenges, including the risk of bias and opacity inherent in artificial intelligence (AI), potential violations of personal rights and privacy using Big Data, and the exacerbation of the digital divide in accessing state services via digital platforms. The discussion underscores that public administration can only uphold the rule of law when technology is robustly integrated with legal safeguards. Therefore, the public sector must urgently develop laws and regulatory mechanisms, design systems that inherently prioritize privacy protection by design, and enhance digital literacy to mitigate societal inequalities.

Keywords: Rule of law, public administration, Digital government, Transparency

บทนำ (Introduction)

การบริหารงานภาครัฐในยุคปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันเป็นผลจากการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ เทคโนโลยีที่สำคัญซึ่งเข้ามามีบทบาทอย่างมากได้แก่ ระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government) ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) และการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) (United Nations, 2022) โดยภาครัฐได้นำเทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการให้บริการสาธารณะและการตัดสินใจเชิงนโยบาย โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ยกระดับความรวดเร็วและเสริมสร้างความโปร่งใสในการดำเนินงาน การปรับตัวดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชน แต่ยังเป็นความพยายามของรัฐบาลในการยกระดับโครงสร้างการบริหารจัดการสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) อย่างเต็มศักยภาพ (World Bank, 2021)

อย่างไรก็ตาม แม้การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลจะนำมาซึ่งประโยชน์อย่างมหาศาล แต่ในขณะเดียวกัน การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารงานภาครัฐได้ก่อให้เกิดประเด็นท้าทายที่สำคัญต่อ “หลักนิติธรรม” (Rule of Law) ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานสูงสุดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยหลักนิติธรรมนั้นเรียกร้องให้การใช้อำนาจของรัฐต้องมีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบ มีความเสมอภาคและสามารถตรวจสอบได้ ทว่าในทางปฏิบัติ การใช้เทคโนโลยีขั้นสูงมักเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น การใช้ระบบอัตโนมัติหรือปัญญาประดิษฐ์ในการตัดสินใจที่มักเกิดปัญหาความไม่โปร่งใสของอัลกอริทึม (Algorithmic Opacity) ทำให้ยากต่อการตรวจสอบเหตุผลเบื้องหลังการตัดสินใจ (OECD, 2020) นอกจากนี้ การบริหารที่อาศัยข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ยังก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของประชาชนหากปราศจากการกำกับดูแลที่รัดกุม ตลอดจนปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลที่ส่งผลให้ประชาชนบางกลุ่มที่ขาดทักษะหรือทรัพยากร ไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งขัดต่อหลักความเสมอภาคภายใต้หลักนิติธรรม (European Commission, 2020)

การบริหารงานภาครัฐในยุคดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อหลักนิติธรรม ซึ่งถือเป็นรากฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในบริบทของประเทศไทย (เปรมฤดี เพ็ชรกุล, 2567) หลักนิติธรรมได้รับการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 เพื่อเป็นกรอบบังคับให้องค์กรภาครัฐปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กฎหมายอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ เมื่อภาครัฐเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล การใช้อำนาจรัฐผ่านเทคโนโลยีจึงต้องถูกกำกับดูแลอย่างเข้มงวด เพื่อปกป้องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจโดยมิชอบ (ภักพงศ์ พงษ์เกตุรา, ม.ป.ป.) แม้การบริหารผ่านระบบดิจิทัลจะมุ่งเน้นประสิทธิภาพ แต่ผู้บริหารในทุกระดับยังคงต้องยึดมั่นในหลักนิติธรรมเพื่อรักษาความเป็นธรรม ความเป็นกลางและหลีกเลี่ยงความเอนเอียง (ฐิติพรรณ ธนารัตน์วาณิช, 2568) ดังนั้น ผลกระทบของการบริหารภาครัฐในรูปแบบใหม่นี้จึงมีนัยสำคัญต่อการสร้างหรือบั่นทอนความเชื่อมั่นทางสังคมและเศรษฐกิจ รัฐจึงจำเป็นต้องบูรณาการความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ากับหลักความยุติธรรม เพื่อให้การบริหารงานดิจิทัลเป็นกลไกที่ช่วยเสริมสร้างความสงบเรียบร้อยและพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในทุกมิติ (กฤษฎา ฉิมพลีวัฒน์, 2568)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่า แม้จะมีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลด้านดิจิทัลและหลักนิติธรรมอยู่บ้าง แต่ในแวดวงวิชาการยังคงขาดการวิเคราะห์และการสังเคราะห์เชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงระหว่างมิติทาง “กฎหมาย” และ “การบริหารรัฐกิจดิจิทัล” เข้าด้วยกันอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการศึกษาในประเทศไทย ที่การพัฒนากระบวนการดิจิทัลของภาครัฐกำลังดำเนินไปอย่างรวดเร็ว แต่กฎหมายและกลไกการกำกับดูแลเพื่อคุ้มครองสิทธิประชาชนอาจยังไม่ครอบคลุมและก้าวตามไม่ทันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ช่องว่างทางวิชาการนี้ทำให้เห็นถึงความจำเป็น

เร่งด่วนในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เทคโนโลยีของรัฐกับผลกระทบที่มีต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน (World Justice Project, 2023)

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว โดยมีกรอบแนวคิดการวิจัยที่มุ่งเน้นระหว่าง “การบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัล” ที่ส่งผลกระทบต่อ “หลักนิติธรรม” ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์จากการศึกษาในครั้งนี้ จะนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางในการพัฒนากฎหมาย กลไกการกำกับดูแลและนโยบายสาธารณะ เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารงานภาครัฐด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล ควบคู่ไปกับการรักษาและธำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชนอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัล

การบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัล (Digital Government) หมายถึง การปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐโดยนำเทคโนโลยีดิจิทัล ข้อมูล (Data) และนวัตกรรมมาใช้เป็นเครื่องมือหลัก เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงาน การให้บริการประชาชนที่สะดวกรวดเร็วโปร่งใส บูรณาการข้อมูลเชื่อมโยงกันและมีธรรมาภิบาล (ชรินต์ เลิศสุชีเกษม, 2565) โดยการบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัล (Digital Era Governance: DEG) เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นโดย Hood (1991) เพื่อลดทอนข้อจำกัดของการบริหารภาครัฐแนวใหม่ที่เคยมุ่งเน้นเพียงตัวชี้วัด (KPI) หรือกลไกตลาดแบบแยกส่วน โดยการบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัลมุ่งเป้าไปที่การปฏิรูประบบราชการอย่างเบ็ดเสร็จผ่านการใช้เทคโนโลยี เพื่อเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานแบบแยกส่วนให้เป็นเนื้อเดียวกันและมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ก้าวแรกที่สำคัญ คือ การยกระดับสู่ระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government) ซึ่งในบริบทของประเทศไทยได้ปรากฏให้เห็นผ่านการผลักดันนโยบายเปิดเผยข้อมูลและรวบรวมศูนย์บริการเข้าด้วยกัน สิ่งนี้ถูกนำเสนอออกมาในรูปแบบของ บริการผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล (Digital Services) แบบครบวงจรและไร้รอยต่อ เช่น ระบบ Gov Channel และ Single Digital Gateway โดยสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (DGA) เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงรัฐได้ง่ายขึ้น

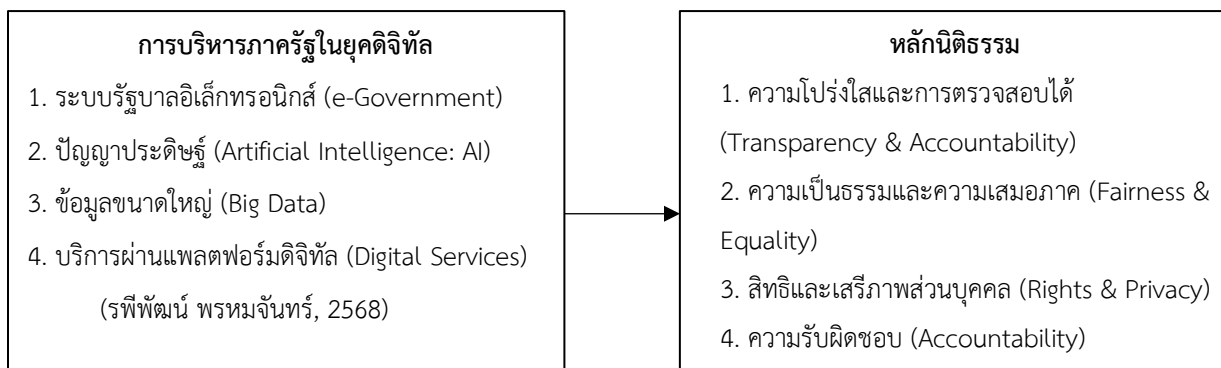
อย่างไรก็ตาม การจะทำให้บริการเหล่านี้ตอบสนองได้อย่างแท้จริง ภาครัฐต้องให้ความสำคัญกับการจัดการ ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เพื่อบูรณาการฐานข้อมูลจากทุกกระทรวงทบวงกรมเข้าด้วยกัน ทลายกำแพงการประสานงานที่เคยเป็นอุปสรรค พร้อมทั้งนำเทคโนโลยีขั้นสูงอย่าง ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เข้ามาช่วยวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลเหล่านั้น เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการคาดการณ์ปัญหาและจัดสรรบริการสาธารณะที่แม่นยำและรวดเร็วยิ่งขึ้น แม้จะมีเป้าหมายที่ชัดเจน แต่การเปลี่ยนผ่านนี้ยังคงเผชิญความท้าทาย ทั้งเรื่องความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานและทักษะด้านดิจิทัลของบุคลากรภาครัฐ ดังนั้นความสำเร็จของการบริหารภาครัฐยุคดิจิทัลจึงไม่ได้อยู่ที่เทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การพัฒนาทักษะคน การประสานความร่วมมือกับภาคเอกชนและการสร้างกลไกกำกับดูแลที่โปร่งใส เพื่อสร้างความเชื่อมั่นว่าเทคโนโลยีจะถูกใช้เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนอย่างยั่งยืน (รพีพัฒน์ พรหมจันทร์, 2568)

หลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม (Rule of Law) หมายถึง หลักการปกครองที่ยึดถือกฎหมายเป็นใหญ่สูงสุด ไม่ใช่การปกครองโดยอำนาจของบุคคล ทุกคนในสังคม รวมถึงผู้มีอำนาจและรัฐต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาค กฎหมายต้องมีความยุติธรรม โปร่งใสและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน เพื่อสร้างความเป็นธรรมและความมั่นคงในสังคม (อติเทพ อวยยะพัฒน์, 2565) หลักนิติธรรมเป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นโดย Aristotle (1995) หลักนิติธรรมเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญที่คอย

ขับเคลื่อนภารกิจขององค์กรและสังคม โดยมุ่งเน้นไปที่การสร้างระบบการกำกับดูแลที่ครอบคลุมทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นบุคคลทั่วไป สถาบัน องค์กรเอกชน หรือแม้กระทั่งหน่วยงานของรัฐและตัวรัฐเอง ทุกฝ่ายล้วนต้องอยู่ภายใต้และรับผิดชอบต่อกฎหมายเดียวกัน ทั้งนี้ กฎหมายดังกล่าวจะต้องถูกประกาศใช้อย่างเปิดเผยให้ทุกคนได้รับทราบ มีการบังคับใช้กับทุกคนอย่างเท่าเทียม และหากมีข้อพิพาทเกิดขึ้น กระบวนการพิจารณาตัดสินจะต้องดำเนินไปอย่างเป็นอิสระ ตลอดจนต้องมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานและหลักสิทธิมนุษยชนในระดับสากลเพื่อให้หลักการนี้เกิดขึ้นจริงอย่างเป็นรูปธรรม สังคมจำเป็นต้องมีมาตรการรองรับเพื่อสร้างความมั่นใจว่า ทุกคนจะยึดมั่นในความเป็นสูงสุดของกฎหมาย มีความเสมอภาคและพร้อมรับผิดชอบต่อการกระทำของตนตามกฎหมาย นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎหมายจะต้องเป็นไปด้วยความเป็นธรรม มีระบบการแบ่งแยกอำนาจเพื่อถ่วงดุลอย่างเหมาะสม เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ที่สำคัญตัวกฎหมายต้องมีความชัดเจน ปราศจากการเลือกปฏิบัติ และต้องดำรงไว้ซึ่งความโปร่งใสในทุกขั้นตอน ทั้งในกระบวนการยุติธรรมและในเนื้อหาของตัวบทกฎหมายเอง (เปรมฤดี เพ็ชรกุล, 2567)

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Objective of the Research)

1. ศึกษาผลกระทบของการบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัลต่อหลักนิติธรรม
2. เสนอแนวทางพัฒนาการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม

วิธีวิจัย (Research Methodology)

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ดำเนินการผ่านระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่ออธิบายความสัมพันธ์และผลกระทบของเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีต่อหลักนิติธรรม ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แหล่งข้อมูลและเกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากแหล่งข้อมูลระดับชาติที่มีความน่าเชื่อถือ Google Scholar ประกอบด้วย แนวคิด ทฤษฎี กฎหมายที่เกี่ยวข้อง บทความวิชาการ เกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร (Inclusion Criteria) กำหนดให้ต้องเป็นเอกสารที่ตีพิมพ์หรือเผยแพร่ในช่วงปี พ.ศ. 2559-2568 เพื่อสะท้อนบริบทที่ทันสมัย

2. ขั้นตอนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา อย่างเป็นระบบ 5 ขั้นตอน ได้แก่

2.1 การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยสืบค้นผ่านฐานข้อมูลวิชาการ Google Scholar ค้นหาด้วยคำว่า “การบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัล” กับ “หลักนิติธรรม”

2.2 การคัดกรองข้อมูล ผู้วิจัยคัดเลือกเอกสารที่ตรงตามเกณฑ์ จำนวน 30 เรื่อง เพื่อนำมาเป็นกลุ่มตัวอย่างหลักในการวิเคราะห์

2.3 การจัดหมวดหมู่ข้อมูล ผู้วิจัยจัดกลุ่มข้อมูลตามกรอบแนวคิดการวิจัย

2.4 การตีความและวิเคราะห์ ผู้วิจัยประยุกต์ใช้การวิเคราะห์โดยการถอดรหัสข้อมูลจากบทความและเชื่อมโยงประเด็นปัญหาเข้ากับทฤษฎีทางนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์

2.5 การสังเคราะห์องค์ความรู้ ผู้วิจัยบูรณาการข้อมูลเพื่อหาข้อสรุปเชิงประจักษ์ในการตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

3. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อป้องกันอคติและเพิ่มความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ประกอบด้วย การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยใช้เอกสารที่หลากหลายรูปแบบและการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากสถาบันและบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อยืนยันความสอดคล้องของผลการศึกษา

สรุปผลการวิจัย (Research Conclusions)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ สามารถสรุปผลการศึกษาและอภิปรายผลกระทบของการบริหารงานภาครัฐในยุคดิจิทัลต่อหลักนิติธรรม ตลอดจนนำเสนอแนวทางการพัฒนาได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลกระทบของเทคโนโลยีดิจิทัลต่อหลักนิติธรรมในการบริหารภาครัฐ

ประเด็นเทคโนโลยีดิจิทัล	ลักษณะการนำมาใช้	ผลกระทบต่อหลักนิติธรรม	องค์ประกอบของหลักนิติธรรมที่เกี่ยวข้อง
1. ระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government)	การให้บริการออนไลน์และระบบเปิดเผยข้อมูล	เพิ่มความโปร่งใส ลดขั้นตอนการทุจริต	ความโปร่งใสและการตรวจสอบได้
2. ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence)	การตัดสินใจอัตโนมัติและการคาดการณ์เชิงนโยบาย	เพิ่มประสิทธิภาพ แต่เสี่ยงต่อการเกิดอคติและความไม่โปร่งใส	ความเป็นธรรมและความเสมอภาค / ความรับผิดชอบ
3. ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data)	การจัดเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูลของประชาชน	ช่วยกำหนดนโยบายที่แม่นยำ แต่เสี่ยงละเมิดความเป็นส่วนตัว	สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล / ความรับผิดชอบ
4. บริการผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล (Digital Services)	การให้บริการผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล	สะดวกและรวดเร็ว แต่เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึง	ความเป็นธรรมและความเสมอภาค

จากตารางข้างต้น สามารถจำแนกผลกระทบได้เป็น 4 มิติหลัก ดังนี้

1. ด้านความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ พบว่าระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government) ส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญในการส่งเสริมความโปร่งใส (Transparency) ผ่านกลไกการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ (Open Data) ทำให้ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้ง่ายขึ้น
2. ด้านความเป็นธรรมและความเสมอภาค พบว่าการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) มีความย้อนแย้งในตัวเอง แม้จะช่วยลดอคติของมนุษย์ (Human Bias) แต่กลับสร้างความเสี่ยงใหม่ คือ "อคติของอัลกอริทึม" ซึ่งอาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม
3. ด้านสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล พบว่าการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ส่งผลกระทบเชิงลบโดยตรงต่อหลักสิทธิและเสรีภาพหากปราศจากการจัดการที่ดี การเก็บรวบรวมร่องรอยทางดิจิทัลของประชาชนทำให้เกิดการละเมิดความเป็นส่วนตัวได้ง่าย
4. ด้านความเสมอภาคในการเข้าถึง พบว่าบริการแพลตฟอร์มดิจิทัล (Digital Services) สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) อย่างชัดเจน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้มีรายได้น้อยที่ไม่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตจะสูญเสียสิทธิในการรับบริการจากรัฐ

การอภิปรายผล (Discussion)

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการปรับตัวของภาครัฐเชิงโครงสร้าง ซึ่งการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถนำอภิปรายร่วมกับทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

1. มิติเชิงบวก การสร้างรัฐบาลที่เปิดเผยและโปร่งใส ผลการวิจัยที่พบว่า ระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government) ช่วยเพิ่มความโปร่งใส นั่น สอดคล้องกับแนวคิด Digital Government Policy Framework ของ OECD (2020) และแนวทางขององค์การสหประชาชาติ (UN, 2022) ที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการเปิดเผยข้อมูลภาครัฐ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ตามแนวทางของธนาคารโลก (World Bank, 2021) ที่ระบุว่าข้อมูล คือ เครื่องมือในการลดการทุจริตและยกระดับประสิทธิภาพ
2. มิติเชิงลบ วิฤตการณ์อคติทางอัลกอริทึมและข้อมูลส่วนบุคคล ผลวิจัยชี้ให้เห็นว่า ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) และข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ก่อให้เกิดปัญหาความไม่โปร่งใส ประเด็นนี้สามารถอภิปรายได้ด้วยทฤษฎี "Algorithmic Governance" ซึ่งตระหนักถึงข้อจำกัดของ "กล่องดำ" (Black Box) ในระบบปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ที่ผู้พัฒนาระบบเองก็ไม่สามารถอธิบายผลลัพธ์การตัดสินใจได้ ความท้าทายนี้ขัดต่อแก่นของหลักนิติธรรมที่เรียกร้อง "เหตุผลในการใช้อำนาจรัฐ" สอดคล้องกับรายงานสรุปของกรรมาธิการยุโรป (European Commission, 2020) ที่เน้นย้ำถึงการสร้างปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ที่น่าเชื่อถือและต้องเคารพสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน
3. มิติความเหลื่อมล้ำ ปัญหาการเข้าถึงบริการดิจิทัล สอดคล้องกับทฤษฎี Digital Divide ของ Van Dijk (2020) ที่ชี้ว่าความเหลื่อมล้ำไม่ใช่แค่การไม่มีอุปกรณ์ แต่ครอบคลุมถึงความเหลื่อมล้ำด้าน "ทักษะ" การที่รัฐผลักดันทุกอย่างให้เป็นดิจิทัลโดยไม่มีทางเลือกสำรอง จึงเป็นการละเมิดหลักความเสมอภาคทางกฎหมาย

องค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากงานวิจัยนี้ คือ "การบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัลจะสามารถคงไว้ซึ่งความชอบธรรมและหลักนิติธรรมได้ ก็ต่อเมื่อสถาปัตยกรรมทางเทคโนโลยี (Technological Architecture) ถูกออกแบบควบคุมและบูรณาการเป็นเนื้อเดียวกันกับสถาปัตยกรรมทางกฎหมาย (Legal Architecture)"

ทั้งนี้ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แนวทางพัฒนาการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรมเพื่อแก้ไขผลกระทบและข้อจำกัดที่ค้นพบ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางในการพัฒนาการบริหารงานภาครัฐในยุคดิจิทัล ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนากฎหมายและกลไกกำกับดูแล (Legal & Regulatory Framework) ภาครัฐจะต้องเร่งตรากฎหมายและปรับปรุงระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ (AI Act) ของหน่วยงานรัฐ โดยกำหนดให้ระบบอัลกอริทึมของรัฐต้องมีกลไก "อธิบายได้" และมีมนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบขั้นสุดท้ายเพื่อรักษาความรับผิดชอบ
2. การออกแบบระบบที่ยึดหลักนิติธรรมเป็นศูนย์กลาง (Rule of Law by Design) การสร้างแพลตฟอร์มหรือนโยบายระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government) จะต้องคำนึงถึงหลักการปกป้องสิทธิส่วนบุคคล ตั้งแต่เริ่มต้น โดยจำกัดการเข้าถึงและนำข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ไปใช้เฉพาะเท่าที่จำเป็นตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ของรัฐเท่านั้น
3. การลดความเหลื่อมล้ำและเสริมสร้างทักษะทางดิจิทัล (Bridging the Digital Divide) รัฐควรจัดสรรทรัพยากรเพื่อยกระดับทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง ขณะเดียวกัน ภาครัฐต้องคงไว้ซึ่ง "ช่องทางการให้บริการแบบดั้งเดิม" (ออฟไลน์) เพื่อรองรับกลุ่มเปราะบาง อันเป็นการรับประกันหลักความเป็นธรรมและหลีกเลี่ยงการเลือกปฏิบัติ
4. การรักษาสมดุลระหว่างนวัตกรรมกับการคุ้มครองสิทธิ องค์กรของรัฐควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นกรอบพิจารณาเชิงจริยธรรมก่อนนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ โดยต้องสร้างความเชื่อมั่นให้ประชาชนเห็นว่า นวัตกรรมภาครัฐมีไว้เพื่อตอบสนองประโยชน์สาธารณะภายใต้กรอบของกฎหมายอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ (Suggestion)

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณเพื่อวัดระดับความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการบริหารงานภาครัฐในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะในประเด็นความโปร่งใส ความเป็นธรรมและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อยืนยันผลการวิจัยเชิงเอกสารในเชิงประจักษ์
2. ควรศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศเกี่ยวกับการกำกับดูแลเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในภาครัฐ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนากฎหมายและนโยบาย

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนานโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานภาครัฐในยุคดิจิทัล โดยเน้นการสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและการคุ้มครองสิทธิของประชาชน
2. ควรนำแนวคิดหลักนิติธรรมไปใช้เป็นกรอบในการออกแบบและพัฒนาระบบดิจิทัลของภาครัฐ เพื่อให้การดำเนินงานมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้และเป็นธรรม
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการพัฒนาทักษะดิจิทัล (Digital Literacy) ของประชาชน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการภาครัฐ และเสริมสร้างความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัย

เอกสารอ้างอิง (References)

- กฤษฎา ฉิมพลีวัฒน์. (2568). การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมและธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาวิทยาลัยชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารสังคมพัฒนศาสตร์*, 8(1), 60-73.
- จิตติพรรณ ธนันทน์วาณิช. (2568). การจัดการภาครัฐในยุคดิจิทัล : แนวทางและความท้าทาย. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 8(4), 293-305.
- ภักพงศ์ พงษ์เกตุรา. (ม.ป.ป.). การให้ความคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นผ่านสื่อออนไลน์. *หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๔. วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ*.
- ธรินต์ เลิศสุภิเกษม. (2565). การปรับตัวขององค์การภาครัฐสู่รัฐบาลดิจิทัล: ศึกษากรณีการปรับตัวของกระทรวงการต่างประเทศสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัลตามกรอบของแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2563-2565. (สารนิพนธ์ หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรมฤดี เพ็ชรกุล. (2567). โครงการ “ขับเคลื่อนและพัฒนากการเสริมสร้างหลักนิติธรรม”. (รายงานฉบับสมบูรณ์). คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- รพีพัฒน์ พรหมจันทร์. (2568). นวัตกรรมการบริหารงานของภาครัฐในยุคดิจิทัล. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 8(3), 184-194.
- อดิเทพ อูยะพัฒน์. (2565). หลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2569, จาก https://occ_th.constitutionalcourt.or.th/article_detail/หลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
- Aristotle. (1995). *Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- European Commission. (2020). *White paper on artificial intelligence: A European approach to excellence and trust*. Retrieved from https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en
- Hood, C. (1991). A public management for all seasons?. *Public Administration*, 69(1), 3-19.
- OECD. (2020). *The OECD digital government policy framework: Six dimensions of a digital government*. Paris: OECD Publishing.
- United Nations. (2022). *United Nations E-Government Survey 2022: The future of digital government*. New York: United Nations.
- Van Dijk, J. (2020). *The digital divide*. Cambridge: Polity Press.
- World Bank. (2021). *World development report 2021: Data for better lives*. Washington, DC: World Bank.
- World Justice Project. (2023). *Rule of law index 2023*. Washington, DC: World Justice Project.